

Preferences Regarding the Landscape and the Perception of Selected Sites of the Warsaw Fortress

Katarzyna Pałubska, Kamil Melaniuk

Badanie preferencji
krajobrazowych
użytkowników i ich
oceny wybranych
obszarów Twierdzy
Warszawa

Key words: Warsaw Fortress, fortifications, perception of the landscape, value of greenery, environmental psychology

Introduction

The Warsaw Fortress is a large site of exceptional cultural and environmental value and has been targeted for preservation as the 19th Century Warsaw Fortress Cultural Park. A preliminary plan was developed in 2009 for the conservation of the park under the auspices of the National Heritage Institute (NID).

Aim of the study

In preparation of a conservatory plan for the 19th Century Warsaw Fortress Cultural Park, this study was undertaken to augment the customary analysis of the landscape and inventory of environmental assets with sociological research [Pałubska, Melaniuk 2009]. The conservatory plan was thus able to take into account public preferences and expectations regarding the park. This approach to urban planning has several advantages. As far as the public is concerned, awareness is raised and there is increased confidence in the civic projects that are implemented. At the same time, specialists in urban planning and landscape architecture have additional information and justification at their disposal in support of or against particular park design

aspects. This approach makes it possible to come up with a plan that reflects the knowledge and expectations of all interested parties, and in consequence, facilitates smooth implementation of development plans and avoids unnecessary conflict.

Research method

The survey was conducted from 10 May to 1 June 2008 in thirteen areas of the Cultural Park.¹ In each area 30 interviews were conducted with randomly selected park visitors. The surveys were taken as follows: 10 surveys were held on each of three different days with participants who were at the park on a weekday between 8:00 am and 1:00 pm, on a weekday after 3:00 pm, or on the weekend after 10:00 am. The surveys included several types of questions based on a scale of demographic variables, the Likert scale, a check list [Shaughnessy et al. 2002] and Gould maps [Gould, White 1993].

The first group of questions in the survey were on the general perception of the park in terms of aesthetic, emotional, and functional factors. Part of the survey contained open questions (Why?). Open questions on the overall opinion of a site are listed at the beginning of each section. This was done in order to call forth the associations related to the space in the fortress sites that are the most deeply rooted in the minds of the participants, and thus the as-

Słowa kluczowe: Twierdza Warszawa, fortyfikacje, preferencje krajobrazowe, ocena zieleni, psychologia środowiskowa

Wprowadzenie

Twierdza Warszawa jako wielkoskalowy obiekt o wybitnych wartościach kulturowych i przyrodniczych został zgłoszony do objęcia ochroną w postaci Parku Kulturowego Zespołu XIX-wiecznej Fortyfikacji Twierdzy Warszawa. Jego konsekwencją było opracowanie w 2009 roku projektu planu ochrony Parku, według zaleceń Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

Cel badań

W trakcie przygotowań projektu planu ochrony Parku Kulturowego Zespołu XIX-wiecznych Fortyfikacji Twierdzy Warszawa autorzy opracowania postawili sobie za cel wzbogacenie zazwyczaj przeprowadzanych w tego typu opracowaniach analiz studialnych i inwentaryzacyjnych o badania społeczne [Pałubska, Melaniuk 2009]. W rezultacie przygotowywany plan ochrony uwzględniał także preferencje i oczekiwania użytkowników terenów Parku Kulturowego. Tego typu sposób działania przy przygotowaniu opracowań planistycznych niesie za sobą kilka pozytywnych następstw. Po stronie użytkowników wzrasta świadomość, a w konsekwencji zaufanie do wdrażanych projektów. Natomiast po

stronie specjalistów zajmujących się tematem pojawiają się dodatkowe czynniki i argumenty przemawiające za lub przeciw danym rozwiązaniom planistycznym. Takie podejście daje możliwość stworzenia dokumentu uwzględniającego wiedzę i oczekiwania wszystkich zainteresowanych stron, którego wdrażanie w życie będzie przebiegało sprawnie i z pominięciem niepotrzebnych konfliktów.

Metodyka badań

Badania ankietowe przeprowadzono w okresie od 10 maja do 1 czerwca 2008 roku, na terenach trzynastu wylosowanych zespołów Parku Kulturowego¹. Na każdym zespole ankietowano po 30 losowo spotkanych użytkowników. W każdym przypadku badania prowadzono przez 3 dni, w taki sposób, aby przebadać po 10 użytkowników w godzinach 8.00 – 13.00 i po godzinie 15.00 w dniu powszednim, a także po godzinie 10.00 w weekend. Ankiety zawierały kilka rodzajów pytań/zadań i były to pytania oparte na: skali informacyjnej (zmienne demograficzne), skali Likerta, check liście [Shaughnessy i in. 2002] i mapie Goulda [Gould, White 1993].

W wykorzystanej w badaniach ankiecie pierwsza grupa pytań dotyczyła ogólnej oceny estetycznej, emocjonalnej i funkcjonalnej. Ocena ta uszczegółowiona została w pytaniach otwartych (pytanie: dlaczego?). Pytania otwarte związane z oceną

przestrzeni traktowanej jako całość zostały umieszczone na początku części poświęconej ocenie. Miało to na celu wyłonienie spośród wielu elementów budujących przestrzeń zespołów tych najbardziej zakorzenionych w świadomości użytkowników, a tym samym najbardziej determinujących sposób oceny przestrzeni. Uzupełnieniem badania oceny emocjonalnej były „zadania” występujące w odrębnej pod względem budowy i charakteru części ankiety, jaką jest część kartograficzna. W części tej użyto map poszczególnych zespołów, na których ankietowane osoby zaznaczały miejsca lubiane i nie lubiane w celu określenia przestrzennego zróżnicowania oceny emocjonalnej badanych zespołów.

Preferencje krajobrazowe i ocena przestrzeni

W niniejszym artykule jako podstawę teoretyczną przyjęto twierdzenie mówiące, że aby człowiek w przestrzeni miejskiej mógł się poruszać i mógł ją wykorzystywać, musi przestrzeń tę postrzegać, waloryzować i przyswajać [Jałowiecki, Szczepański 2010]. Nieodłącznym elementem towarzyszącym procesowi percepcji jest ocena [Bartoszek i in. 1997]. Odebrane aparat percepcyjny i sklasyfikowane doświadczenia są następnie, adekwat-

sociations that are the strongest determinants of the reaction to the space as a whole. In addition to the assessment of emotional associations, tasks were given as part of the rating on the type of space and land development, for example, using maps. A map of each site was given to survey participants, who were asked to indicate the places they liked or disliked. This made it possible to identify differences in spatial arrangement as they relate to the emotional assessment of the studied areas.

Preferences related to the landscape and the evaluation of an area

This study relies on the theory that in order for people to move about in an urban space and use it, they must perceive, evaluate and accept the public space [Jałowiecki, Szczepański 2010]. Perception of the landscape is an inherent part of the process of evaluation [Bartoszek et al. 1997]. Using one's senses, experiences are subsequently classified and evaluated according to feelings [Ostrowska 1991]. Evidence of the process of evaluating the value of a public place are such terms as: *nice – ugly, good – bad, safe – dangerous, familiar – strange, clean – dirty, comfortable – uncomfortable*, etc. The estimation of the value of a public space occurs as the blending of a range of overlapping criteria

– aesthetic, existential, functional, ethical and other [Jałowiecki 1990]. According to these criteria, people categorize places and make decisions about specific behaviours in public spaces. It should be noted, however, that evaluating public space is a very complex process, and consequently, there are different ways of defining and categorizing the evaluation process.

According to Wallis [1987] the evaluation of public space occurs through the use of various elements defined as models and stereotypes. Models are understood here as “permanent spatial forms, which result from the domination of particular functions and values socially acknowledged at a given period”, while stereotypes are “a set of practical and aesthetic criteria used in the evaluation of a given space” [Wallis 1987]. From these definitions alone, it can be said that stereotypes are much less stable than models, and there is also a tendency for stereotypes to be subjected to various trends and periodic changes.

Directly related to the evaluation of a space is what Zajonc called in 1980 the mere exposure effect [Kaplan 1992]. According to this model, we tend to like areas we already know, that is, those that we have already assigned frames of reference or stereotypes. Zajonc's research also suggests that the evaluation of spaces and the preferences we have are largely independent of our consciousness and thoughts of

the moment [Kaplan 1992]. When evaluating an area, the complexity of the space is important. This issue is addressed in Berlyne's theory of aesthetics [Bell et al. 2004]. The basic premise is that the collative properties of a stimulus are decisive in the evaluation of aesthetics.

Berlyne's theory was the foundation for the theory of environmental preferences by Steven and Rachel Kaplan [Bell et al. 2004]. Their theory asserts that the basic features of an urban space are ascribed as the result of two opposing forces that people have relative to the space around them. On one hand, there is a need to explore and become familiar with a space, which reduces the unknown and creates patterns of thoughts, because only then is a feeling of security and control achieved. On the other hand, in order for a space to attract attention, it is essential for the space to have something new, mysterious and nonconventional. This is related to a process of development which relies on stimulation to gain new information. Nevertheless, due to the need to understand a given space and to have a sense of security, an excessive degree of complexity causes a decrease in the sense of well-being. That is why a balance is sought between these two forces [Wallis 1977].

There is support for this theory in other research which showed that the basic determinant in evaluating the space of a large urban environment is the human tendency, often not a fully conscious one, to seek out

nie do odczuć, ocenione [Ostrowska 1991]. O istnieniu procesu waloryzacji przestrzeni świadczą chociażby takie określenia jak: ładne – brzydkie, dobre – złe, bezpieczne – niebezpieczne, swojskie – obce, czyste – brudne, wygodne – niewygodne itp. Wartościowanie przestrzeni odbywa się więc poprzez nakładające się na siebie kryteria estetyczne, egzystencjalne, użytkowe, etyczne i inne [Jałowiecki 1990]. Zgodnie z tymi kryteriami klasyfikujemy przestrzeń, podejmując decyzje o określonych zachowaniach przestrzennych. Należy jednak wziąć pod uwagę fakt, że waloryzacja przestrzeni jest procesem bardzo złożonym. Nieodłączną konsekwencją takiego stanu rzeczy są różne próby określania i kategoryzacji procesu oceniania.

Według Wallisa [1987] waloryzacja przestrzeni dokonuje się za pomocą specyficznych kategorii, określanych jako modele i stereotypy. Pod pojęciem modelu należy tutaj rozumieć „trwałą formę przestrzenną, wynikającą z dominacji określonych funkcji oraz społecznie cenionych w danej epoce wartości”, natomiast stereotypy to „zespół kryteriów użytkowych i estetycznych służących aktualnej waloryzacji przestrzeni” [Wallis 1987]. Z samej definicji wynika już, że stereotypy są znacznie mniej stabilną formą w porównaniu z modelami, a co za tym idzie, ulegają różnego rodzaju modom i okresowym zmianom.

Bezpośrednio z tym związany jest tzw. efekt prostej ekspozycji

zaproponowany przez Zajonca w 1980 roku [Kaplan 1992]. Według tego modelu lubimy obszary, które znamy, a więc takie, którym przypisaliśmy już określone modele i stereotypy. Jednocześnie z badań Zajonca wynika, że ocena i preferencje przestrzeni są w dużym stopniu niezależne od naszej świadomości i aktualnych myśli [Kaplan 1992]. W ocenie przestrzeni ważną rolę odgrywa złożoność tejże przestrzeni. Problematyką tą zajmuje się teoria estetyki Berlyne’a [Bell i in. 2004]. Podstawowym jej założeniem jest twierdzenie, iż o ocenie estetycznej decydują złożone (*collative*) właściwości bodźca.

Na tej podstawie sformułowana została teoria preferencji środowiskowych Stevena i Rachel Kaplanów [Bell i in. 2004]. Teoria ta za podstawę charakterystyki przestrzeni miejskiej przyjmuje fakt występowania dwóch przeciwstawnych dążeń człowieka w relacji z przestrzenią. Z jednej strony istnieje konieczność poznawania i przyswajania tejże przestrzeni, a w związku z tym jej upraszczanie i tworzenie schematów myślowych, bowiem tylko w takiej sytuacji istnieje poczucie bezpieczeństwa i kontroli. Z drugiej zaś strony, aby dana przestrzeń wzbudzała nasze zainteresowanie, niezbędne jest występowanie w niej elementów nowych, tajemniczych i nieschematycznych. Jest to związane z funkcją rozwojową, polegającą na stymulacji do zdobywania nowych informacji. Jednocześnie

jednak, ze względu na potrzebę rozumienia danej przestrzeni i potrzebę bezpieczeństwa, nadmierny wzrost stopnia złożoności przestrzeni powoduje spadek dobrostanu. Dlatego konieczne jest znalezienie optymalnego rozwiązania pomiędzy obydwoma dążeniami [Wallis 1977].

Uzupełnieniem tej teorii jest stwierdzenie, że podstawowym wyznacznikiem waloryzacji przestrzeni i miejsca w środowisku wielkomiejskim jest dążenie człowieka, często nie w pełni uświadomione, do otwartej przestrzeni i do przyrody [Balling, Falk 1982]. Założenie to nawiązuje w pewnym stopniu do teorii ewolucyjnej oceny środowiska, zwanej teorią widoku – schronienia Jaya Appletona [Bell i in. 2004]. Opiera się ona na ewolucyjnej przeszłości człowieka, w której sawanna była jego naturalną przestrzenią życiową. Było to połączenie otwartych przestrzeni z grupami drzew i krzewów zapewniających schronienie i poczucie bezpieczeństwa. Następnym tego jest preferencja obszarów otwartych, zapewniających daleki widok i kontrolę, z jednoczesną możliwością szybkiego i łatwego ukrycia się i schronienia.

Wyniki i wnioski

W ogólnej ocenie na wszystkich badanych 13 zespołach (Zespół Fortu Mokotów, Zespół Fortu Augustówka, Fort Sadyba, Zespół Śliwickiego, Zespół Warsztatów Artyleryjskich, Fort

open spaces and nature [Balling, Falk 1982]. To some extent, this is related to the evolutionary theory of environmental assessment, or Jay Appleton's prospect-refuge theory [Bell et al. 2004]. His theory is derived from the evolutionary past of man, whose life was spent in the natural environment of the savannah, which was a combination of open spaces and clusters of trees and shrubs that gave shelter and a feeling of safety. The outgrowth of this was a preference for open spaces where one could see into the distance and had a sense of control, and at the same time had the ability to quickly and easily hide and take shelter.

Results and conclusions

In the overall assessment for all 13 of the analysed sites (Zespół Fortu Mokotów, Zespół Fort Augustówka, Fort Sadyba, Zespół Śliwickiego, Zespół Warsztatów Artyleryjskich, Fort Służew, Fort Okęcie, Fort Chrzanów, Fort Włochy, Zespół Koszar Jeruzolimskich, Zespół Bielański, Zespół Cytadeli, Zespół Koszar Mokotowskich) the predominant ratings were decisively or moderately positive (Fig. 1–3). Most of the sites in the survey were evaluated positively for emotional associations, while the most negative ratings were related to the assessment of functionality. This shows that the public has a sense of attachment to these places, while also revealing an awareness for the need to make functional enhancements.

Looking at the information shown in the charts below, it should be noted that 4 of the 13 sites in the study received the highest possible rating in each of the three given categories. It is interesting that two of the sites (Zespół Cytadela and Fort Sadyba) have a typically historic look, usually with the architectural style from before the war – low built villas with the greenery commonly found on estates in the city and historical and antique elements on display. The other two (Zespół Bielański and Zespół Fortu Augustówka) are almost the exact opposite of the first two sites, with mostly open terrain, little landscaping and more natural scenery. The spatial structure of these sites is not chaotic or disorganized. Another common feature of both of these sites is that they offer a wide variety of opportunities for sports and leisure activities, with what is practically an unlimited amount of land.

The worst ratings in each of the three evaluated areas went to: Fort Chrzanów, with the lowest scores

of 26, 33 and 53%, and Zespół Warsztatów Artyleryjskich, with 33, 50 and 15 ratings. In the category of emotional associations, Zespół Koszar Jeruzolimskich and Fort Włochy had negative responses of 10 and 13% respectively. The attractiveness of the area received a negative rating 20% of time at Fort Okęcie and 17% of the times in Zespół Koszar Jeruzolimskich. The functionality of the facilities were given a negative rating at Fort Włochy 27% of the time, Fort Okęcie and Zespół Koszar Mokotowskich both had a 23% negative response rate.

Open questions were given to respondents to justify their positive or negative rating, and the replies could prove valuable for urban space designers (Table 1). The information collected showed that almost 60% of the reasons given for "I have a fondness for this place" or 75% of the reasons given for "I find this place appealing"³ were the greenery, the nature, open space, peace and quiet, and recreational opportunities.

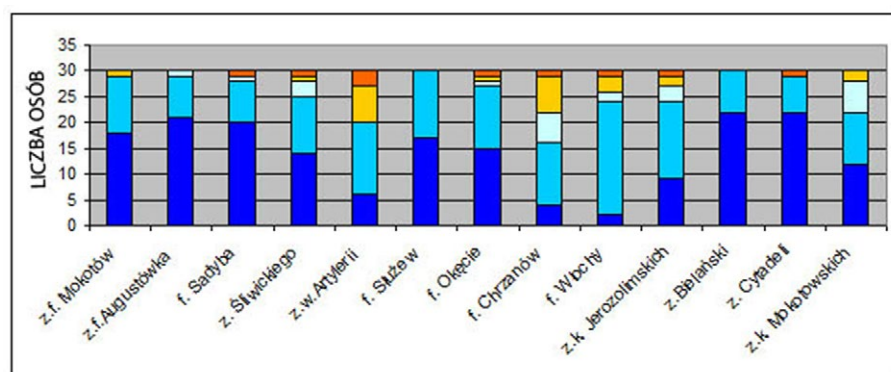

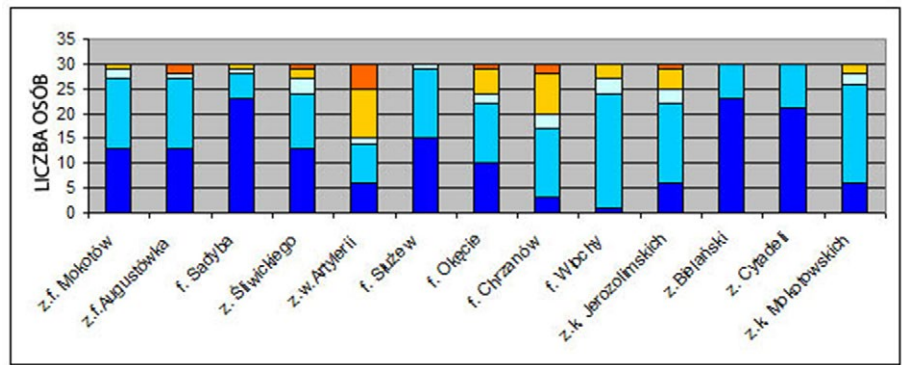
Fig. 1. Emotional response (Do you like this area?)
Colour key:²

Ryc. 1. Ocena emocjonalna („Czy lubi Pan/Pani teren, na którym się znajdujemy?”)
Oznaczenia użytych kolorów:²

■	definitely yes	zdecydowanie tak
■	rather yes	raczej tak
■	hard to say	trudno powiedzieć
■	rather not	raczej nie
■	definitely not	zdecydowanie nie

Fig. 2. Attractiveness of the area (Do you think this area is beautiful?)

Ryc. 2. Ocena estetyczna („Czy podoba się Panu/Pani teren, na którym się znajdujemy?”)

Służew, Fort Okęcie, Fort Chrzanów, Fort Włochy, Zespół Koszar Jerozolimskich, Zespół Bielański, Zespół Cytadeli, Zespół Koszar Mokotowskich) dominowały zdecydowane i umiarkowane odpowiedzi pozytywne (ryc. 1, 2 i 3). Większość badanych obszarów oceniono pozytywnie pod względem emocjonalnym, natomiast najczęściej negatywnych ocen związanych było z oceną funkcjonalną. Świadczy to o ogólnym przywiązaniu ludzi do tych obszarów, a jednocześnie o świadomości potrzeby wprowadzania na nich zmian natury funkcjonalno-użytkowej.

Analizując dane poniższych wykresów, należy stwierdzić, że cztery z 13 badanych zespołów były najlepiej oceniane w każdym z trzech badanych aspektów. Co interesujące, dwa z tych zespołów (Zespół Cytadela i Fort Sadyba) mają charakter typowego krajobrazu historycznego, z niską, zazwyczaj przedwojenną zabudową willową, typowo miejską zielenią urządzoną i wyeksponowanymi elementami historyczno-zabytkowymi. Pozostałe dwa (Zespół Bielański i Zespół Fortu Augustówka) to w znacznej mierze przeciwieństwo wcześniej opisanych – są to zespoły zajmujące w przeważającej mierze tereny otwarte, w niewielkim stopniu urządzone w małej skali, często mające znamiona terenów przyrodniczo-naturalnych. Jednocześnie ich struktura przestrzenna nie jest chaotyczna i nieuporządkowana. Ponadto wspólną cechą obu zespołów są duże możliwości reali-

zacji różnych form sportu i rekreacji, a także praktycznie nieograniczona dostępność terenów.

Najgorsze oceny, w każdym z trzech aspektów otrzymały Fort Chrzanów (najwięcej ocen negatywnych – odpowiednio 26, 33 i 53%) i Zespół Warsztatów Artyleryjskich (odpowiednio 33, 50 i 15% negatywnych odpowiedzi). W ocenie emocjonalnej nie najlepiej wypadł także Zespół Koszar Jerozolimskich (10% negatywnych odpowiedzi) oraz Fort Włochy (13% negatywnych odpowiedzi). Pod względem estetycznym stosunkowo negatywnie oceniany był Fort Okęcie (20% negatywnych odpowiedzi) i Zespół Koszar Jerozolimskich (17% negatywnych odpowiedzi). W aspekcie funkcjonalnym niską ocenę otrzymał Fort Włochy (27% negatywnych odpowiedzi), Fort Okęcie (23% negatywnych odpowiedzi) oraz Zespół Koszar Mokotowskich (23% negatywnych odpowiedzi).

Cenne dla projektantów wyniki w zakresie oceny przyniosły pytania

otwarte, w których poszczególni respondenci uzasadniali swoje pozytywne bądź negatywne odpowiedzi (tab. 1). Wyniki tych pytań świadczą, że jednym z głównych powodów „lubienia” (prawie 60% wszystkich wymienianych powodów), a tym bardziej „podobania się”³ (ponad 75% wśród wymienianych powodów) danego obszaru są występujące tam tereny zieleni oraz związane z nimi elementy przyrodnicze, roślinność, przestrzeń otwarta, cisza i spokój oraz możliwości rekreacyjne.

Istotnym powodem pozytywnej oceny emocjonalnej było również silne przywiązanie do danego terenu, utożsamianie się z nim i panujące więzi społeczne (prawie 25% wskazań). W ocenie estetycznej często wymieniane były cechy związane z zabytkowym charakterem terenu, formą zabudowy i architekturą (17% wskazań).

Warto zwrócić uwagę, że nawet na terenach charakteryzujących się dużą intensywnością zabudowy, położonych w centrum miasta (Zespół

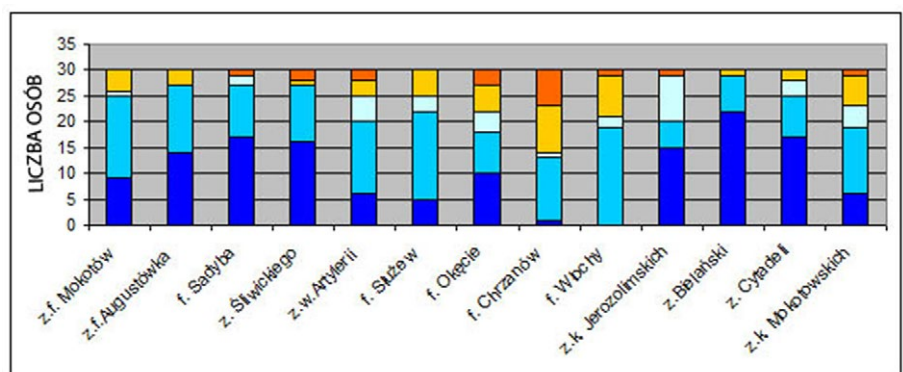

Fig. 3. Functionality of the site (Is this area functional/ useful/ needed?)

Ryc. 3. Ocena funkcjonalna („Czy teren, na którym się znajdujemy, jest Pani/Pani zdaniem funkcjonalny?”)

Table 1. Answers grouped by open questions on the overall opinion of an area. The numbers shown in the table are the number of people who gave a particular answer

	RESARCHED AREAS/LANDS													TOTAL
	Z.F. Mokotów	Z.F. Augustówka	F. Sadyba	Z. Śliewickiego	Z.w. Artylerii	F. Służew	F. Okęcie	F. Chrzanów	F. Włochy	Z.K. Jerozolimskich	Z. Bielański	Z. Cytadeli	Z.K. Mokotowskich	
Do you like this place? Why?														
peace and quiet/ green/ nature	15	21	15	21	4	36	16	12	12	15	28	19	12	226
leisure time/ hobbies/ sports/ bicycle		15	6				4	5	10	1	15			56
this place feels familiar/ sense of community/ sentiment	14	3	10	11	16	8	13	2	2	9	6	12	12	118
museum/ culture/ clubs	1		3		2									6
interesting architecture/ small buildings/ nice neighbourhood	1		5			3	4			4			3	20
character/ charm of the place/ interesting varied terrain/ space	1	4	2	2	3				3	2	1	5		23
close to the city centre, easy to get to		2		2	1	2				1		3	9	20
other	3	2	1			4			1				1	12
disorganised/ undeveloped		1		1	8		6	9	3				1	29
dangerous/ undesirable people/ unknown					4			6	2			2		14
noise		1	1		3		2			2				9
other	1		3					1	1					6
Do you think this area is beautiful? Why?														
green/ green areas/ nature/ space/ peace and quiet	29	27	27	26	7	29	22	18	22	15	30	26	25	303
leisure time/ hobbies/ sports/ bicycle	4	6		1							4			15
museum/ culture/ monument/ fort			4		1	5		1	1			3		15
nice architecture/ not too many buildings/ old buildings	8		6		4	2	2			9	2	6	6	45
well-maintained	4	2		2		5			1	2	1	4	7	28
other		1			6	3	1		2		3			16
disorganised/ undeveloped/ badly kept/ bad access	2		1	7	13		8	11	5	4		1	3	55
other	4							1		1				6
Is this site functional/ useful/ needed? Why?														
green/ green areas/ nature/ space		1	3	5				1		6	5	3	1	25
leisure time/ hobbies/ sports/ bicycle/ playgrounds	10	26	18	9	1	17	6	20	9	4	21	8		149
close to the city centre, easy to get to/ good infrastructure	10	1	3	8	7	3	9			7	6	9	14	77
everything you need is here	3				2				1			6	2	14
entertainment/ it's a lively place	2	1			1						3		3	10
someplace different/ diversified areas/ interesting area		2			7									9
other	5	1	7	1				3	4	2		1		24
dirty/ undeveloped/ neglected/ hard to get to		2		2	5	7	6	8	20	1				51
not many facilities	2		1				1					1		5
restricted area/ not open to the public							2						11	13
other	1		3	1			2							7

Tabela 1. Zestawienie grup odpowiedzi na pytania otwarte związane z oceną ogólną. Podane w tabeli liczby odnoszą się do liczby osób podających poszczególne grupy odpowiedzi

	BADANE ZESPOŁY													SUMA
	Z.F. Mokotów	Z.F. Augustówka	F. Sadyba	Z. Śliwickiego	Z.W. Artylerii	F. Służew	F. Okęcie	F. Chrzanów	F. Włochy	Z.K. Jerozolimskich	Z. Bielański	Z. Cytadeli	Z.K. Mokotowskich	
Czy lubi Pan/Pani teren, o którym rozmawiamy? Dlaczego?														
cisza i spokój/ zieleń/ przyroda	15	21	15	21	4	36	16	12	12	15	28	19	12	226
spędzanie wolnego czasu/ hobby/ rekreacja/ rower	15	6					4	5	10	1	15			56
czuję się tu zadomowiony/ społeczność/ sentyment	14	3	10	11	16	8	13	2	2	9	6	12	12	118
muzeum/ kultura/ kluby	1		3		2									6
ciekawa architektura/ niska zabudowa/ ładna dzielnica	1		5			3	4			4			3	20
charakter/ urok miejsca/ ciekawy urozmaicony teren/ przestrzeń	1	4	2	2	3				3	2	1	5		23
blisko centrum, dobra komunikacja		2		2	1	2				1		3	9	20
inne	3	2	1			4			1				1	12
nieporządek/ niezagospodarowany		1		1	8		6	9	3				1	29
niebezpieczny/ złe towarzystwo/ nieznane					4			6	2			2		14
hałas		1	1		3		2			2				9
inne	1		3					1	1					6
Czy teren jest ładny? Dlaczego?														
zielony/ tereny zieleni/ przyroda/ przestrzeń/ cisza i spokój	29	27	27	26	7	29	22	18	22	15	30	26	25	303
spędzanie wolnego czasu/ hobby/ rekreacja/ rower	4	6		1							4			15
muzeum/ kultura/ zabytek/ fort			4		1	5		1	1			3		15
ładna architektura/ mało bloków/ stara zabudowa	8		6		4	2	2			9	2	6	6	45
zadbany	4	2		2		5			1	2	1	4	7	28
inne		1			6	3	1		2		3			16
nieporządek/ niezagospodarowany/ niezadbany/zły dostęp	2		1	7	13		8	11	5	4		1	3	55
Inne	4							1		1				6
Czy teren ten jest funkcjonalny/ przydatny/ potrzebny? Dlaczego?														
zielony/ tereny zieleni/ przyroda/ przestrzeń/ spędzanie wolnego czasu/ hobby/ rekreacja/ rower/ place zabaw	10	26	18	9	1	17	6	20	9	4	21	8		149
blisko centrum, dobra komunikacja i infrastruktura	10	1	3	8	7	3	9			7	6	9	14	77
wszystko jest	3				2				1			6	2	14
rozrywka/ żywe miejsce	2	1			1						3		3	10
oryginalne miejsce/ urozmaicony teren/ ciekawy teren		2			7									9
inne	5	1	7	1				3	4	2		1		24
nieporządek/ niezagospodarowany niezadbany/ zły dostęp		2		2	5	7	6	8	20	1				51
mało usług	2		1				1					1		5
teren zamknięty/ nie można wejść							2						11	13
inne	1		3	1			2							7

The reasons given for a having a strong emotional association were being able to identify with the site and promoting social interaction (almost 25% of responses). In the rating of attractiveness of the area, frequent mentions were made of features associated with the history of the site, the type of the building or structure and the architecture (17% of responses).

It is worth noting that even in heavily built up areas in the city centre, the reasons most frequently mentioned for having a positive opinion of the attractiveness of an area was the greenery and the recreational opportunities (Zespól Warsztatów Artyleryjskich - 40%, Zespól Koszar Jeruzolimskich – 58%, Zespól Koszar Mokotowskich – 65%). Surprisingly, the most frequent reasons given for a positive rating of the functionality of a site were not the expected answers of good infrastructure and transport links (25%) or presence of retail shops and services (8%), but things such as the opportunity to participate in sports or recreational activities, children's playgrounds, a quiet place to unwind, trees, etc. (more than 50% of reasons given), or in other words, the features that are the direct result of having green areas. This demonstrates the extreme importance of green spaces and the associated recreational opportunities in forming opinions and evaluating the sites in this study. The impact of having contact with nature is so strong that even from the purely functional point of view, the natural features were

the predominant reasons for having a positive assessment of an area.

The most frequently mentioned reasons for a negative rating of emotional, aesthetic and functional factors was, in addition to lack of availability, were run down facilities, no facilities or a general purposeless use of space (more than 70% of responses). This shows that people are more or less aware of the problem of spatial disarray and lack of site development, which was the overriding factor for a negative opinion of some of the sites proposed for inclusion in the cultural park.

A supplement and aid to understanding the emotional rating was a series of mental maps (Gould's maps) on the areas that were evaluated positively or negatively. The table below (Fig. 4) shows all of the site maps with areas for which there was a positive or a negative opinion. The results show that there were significant differences in the ratings of the studied sites. Specifically, the maps show the proportion of areas that were liked and disliked (indicated by the amount of red and blue) and the congruity of opinions (by the intensity of colour in different areas) on the studied areas.

The majority of areas given a negative rating by the people participating in the survey were at Zespól Koszar Mokotowskich and Zespól Warsztatów Artyleryjskich, where the proportion of pleasing areas was smaller than displeasing areas, and clearly there was good agreement

among people's preferences. The least number of displeasing areas and, at the same time, the greatest number of pleasing areas were at Zespól Bielański, Fort Sadyba and Zespól Koszar Jeruzolimskich. The lowest number of pleasing areas were found to be in Fort Chrzanów and Zespól Warsztatów Artyleryjskich.

When taking a closer look at the mental maps, special attention should be paid to the differences in the emotional associations to the various sites. For this purpose a comparison was made of the differences in the spatial arrangement of particular sites with the way the site was used. Several interesting conclusions can be drawn, the most important of which is that there is a very clear connection between the emotional associations to a space and the way it was developed. Without a doubt, there was more of a positive impact on the perception of a site when the site had a historic villa, such as can be seen at Zespól Mokotów, Fort Sadyba, Fort Służew and Zespól Cytadeli. There was also a positive emotional evaluation to green spaces where various recreation and leisure activities were possible. An additional reason given for making a positive assessment was greenery areas which had been well-designed and arranged. The results of the mental maps also showed that large roadways and the noise from the road had a negative impact on the associated emotional responses. Busy roads lead to a fragmentation of the functional usefulness of a space and

Warsztatów Artylerii – 40%, Zespół Koszar Jerozolimskich – 58%, Zespół Koszar Mokotowskich 65%), zieleń i związane z nią możliwości rekreacyjne były najczęściej wymieniane jako powody pozytywnej oceny estetycznej. Ponadto, co wydaje się sporym zaskoczeniem, zdecydowanie najczęściej podawanymi powodami pozytywnej oceny funkcjonalnej poszczególnych obszarów były, nie jak można by się tego spodziewać dobra infrastruktura i komunikacja (25%) czy obecność sklepów i usług (8%), ale takie składowe jak: możliwości realizacji różnych form sportu i rekreacji, place zabaw dla dzieci, możliwość wyciszenia i odpoczynku, obecność drzew itp. (ponad 50% wśród wymienianych powodów), a więc elementy będące bezpośrednio konsekwencją obecności terenów zieleni. Dowodzi to wyjątkowego znaczenia terenów zieleni i związanych z nimi możliwości rekreacyjnych w ocenie i postrzeganiu przestrzeni badanych zespołów. Oddziaływanie tych komponentów jest na tyle silne, że nawet w wymiarze czysto funkcjonalnym są one dominującym wyznacznikiem pozytywnej oceny analizowanych terenów.

Uzasadniając negatywną ocenę emocjonalną, estetyczną i funkcjonalną, najczęściej wymienianymi powodami, obok niedostępności, były brak zagospodarowania, zaniedbanie i panujący chaos (ponad 70% wskazań). Świadczy to o istnieniu w świadomości użytkowników mniej lub bardziej wyartykułowanego

problemu związanego z chaosem urbanistycznym oraz brakiem zagospodarowania, traktowanych jako nadrzędne czynniki wpływające na negatywną ocenę terenów postulowanych do włączenia w granice parku kulturowego.

Uzupełnieniem i rozwinięciem oceny emocjonalnej są mapy mentalne (mapy Goulda) dotyczące obszarów lubianych i nielubianych. Poniżej przedstawione zostały zsumowane mapy badanych zespołów (ryc. 4), z rozbiciem na obszary lubiane i nielubiane. Wynika z nich, że pomiędzy badanymi terenami występują znaczące różnice. Dotyczą one zarówno proporcji obszarów wskazywanych jako lubiane do nielubianych (udział koloru czerwonego i niebieskiego), jak również zgodności preferencji badanych osób w danych zespołach (intensywność zabarwienia poszczególnych obszarów).

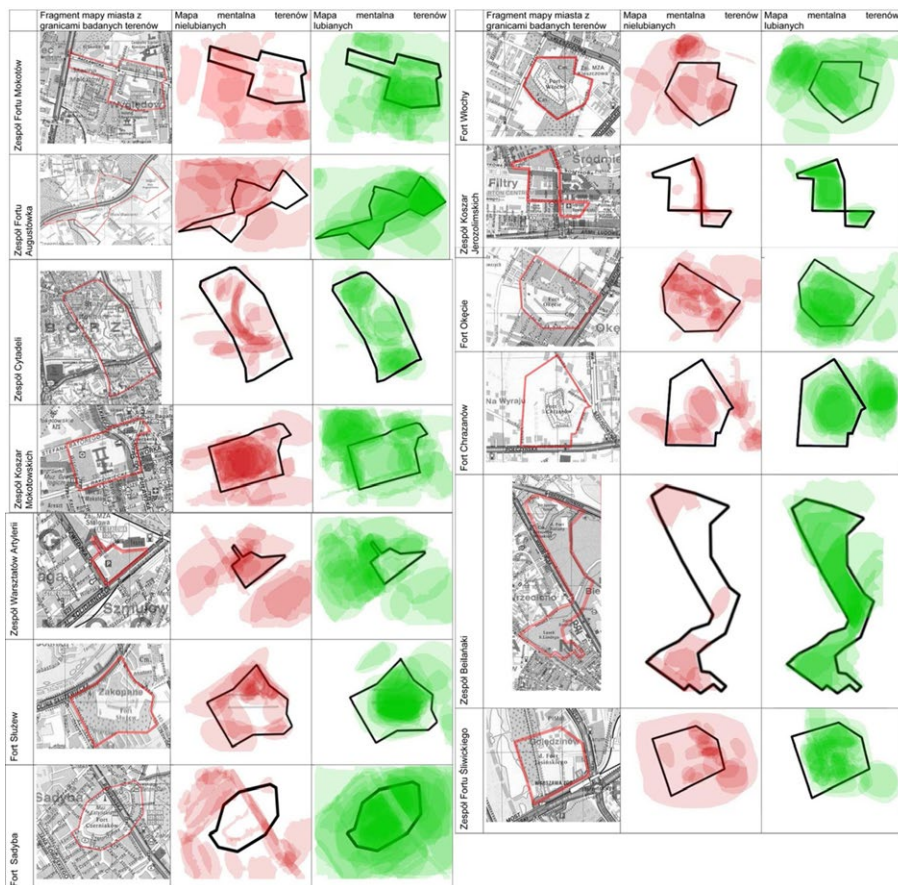
Najwięcej obszarów nielubianych wskazali ankietowani użytkownicy Zespołu Koszar Mokotowskich oraz Zespołu Warsztatów Artyleryjskich, gdzie udział powierzchni lubianych jest mniejszy niż nielubianych. W zespole tym widoczna jest dobrze zgodność badanych w wyznaczaniu poszczególnych obszarów. Najmniej obszarów nielubianych i jednocześnie najwięcej obszarów lubianych zaznaczonych zostało w Zespole Bielańskim, Forcie Sadyba i Zespole Koszar Jerozolimskich. Najmniej obszarów lubianych

zaznaczono w Forcie Chrzanów i Zespole Warsztatów Artyleryjskich.

W dalszej analizie map mentalnych na uwagę zasługuje wewnętrzne zróżnicowanie poszczególnych zespołów w ich ocenie emocjonalnej. W tym celu dokonano porównania przestrzennego zróżnicowania oceny ze sposobem zagospodarowania. Na jej podstawie zaobserwować można kilka bardzo ciekawych wniosków. Najważniejszy z nich wykazuje jednoznacznie występowanie ścisłego związku pomiędzy oceną emocjonalną terenów a ich sposobem zagospodarowania. Pozytywny wpływ na postrzeganie przestrzeni miała bez wątpienia zabudowa willowa, zwłaszcza mająca cechy zabudowy historycznej, występująca m.in. w Zespole Mokotów, Sadyba, Służew i Cytadela. Pozytywna ocena emocjonalna dotyczyła również terenów bogatych w zieleń umożliwiającą realizację różnych form rekreacji i wypoczynku. Dodatkowym impulsem do pozytywnej oceny okazały się obszary zieleni zagospodarowane, urządzone w sposób przemyślany i systemowy. Jednocześnie analiza map mentalnych wykazała negatywny wpływ na ocenę emocjonalną terenów dużych tras komunikacyjnych i związanego z nimi hałasu. Powodują one fragmentację funkcjonalno-użytkową przestrzeni i pogarszają stosunek emocjonalny do otaczającego je obszaru. Na negatywną ocenę danej przestrzeni wpływają także jej niedostępność i wygradzenie, a tym

Fig. 4. Maps of pleasing areas in red and displeasing areas in green [Pałubska, Melaniuk 2009]. Colour intensity signifies the number of people who identified the area as pleasing or displeasing

Ryc. 4. Mapy terenów lubianych i nielubianych [Pałubska, Melaniuk 2009]. Kolorem czerwonym oznaczono tereny zaznaczane jako nielubiane, kolorem zielonym lubiane. Natężenie koloru uzależnione jest od liczby osób, które dany teren zaznaczyły jako odpowiednio lubiany lub nielubiany

aggravate the emotional connection to the surrounding space. A negative reaction to a space can also come from a lack of accessibility, a feeling of isolation or being cut off from a public space.

Summary

This study demonstrates the enormous impact of green spaces, and the recreational and leisure areas they provide, on the assessment of the emotional, aesthetic and functional value of a public space and verifies the assumptions in Kaplan's model of landscape preferences [Kaplan, Kaplan 1992]. A strong emotional

association to green areas and the positive impact they have on the perception of a space represent a formidable challenge to the future administrator of the cultural park, which is to reconcile the necessity for preservation and restoration of historic resources – the main reason for establishing a cultural park – with the need to preserve the tree stand, which can obscure the spatial composition and cause damage to underground shafts and historic buildings.

An important conclusion that can be drawn from the results presented in this study and that deserves particular attention is that well-designed and managed recreational

and leisure areas with cultural value can play a significant role in the life of city dwellers. The various sites that are part of the Warsaw Fortress can be the foundation for developing urban space that would effectively serve the entire city.

In summary, it should also be noted that research using public surveys are an excellent source of information for all types of studies and design activities that are connected to urban spaces and public places. The results of this kind of research and the subsequent conclusions can be used to support recommendations made by expert groups or to suggest a review of previously adopted design solutions.

Katarzyna Pałubska

Faculty of Horticulture and Landscape Architecture
University of Life Sciences in Lublin

Kamil Melaniuk

GREEN CITY

Footnote

¹ The number of sites and the boundaries of each site used in the study to interview random people was based on previous studies, in which 26 sites of the cultural park were designated. Subsequent analysis and more in-depth study defined 21 sites that were to be defined as the 19th Century Warsaw Fortress Cultural Park.

² For Figures 1–3 the same colour designations were used.

³ Answers to probing questions (Do you find this an attractive area?/ Are you fond of this area?) continued with the open question "Why?"

samym wyłączenie z przestrzeni społecznej.

Posumowanie

Przeprowadzone badania wykazały ogromny wpływ zieleni i związanych z nią terenów o charakterze rekreacyjno-wypoczynkowym na ocenę emocjonalną, estetyczną i funkcjonalną przestrzeni. Potwierdziły się tym samym założenia prezentowane w modelu preferencji krajobrazowych Kaplanów [1992]. Duże przywiązanie emocjonalne do terenów zieleni, a także ich pozytywny wpływ na postrzeganie danej przestrzeni stawiają przed przyszłymi zarządcami parku kulturowego spore wyzwania związane z koniecznością pogodzenia potrzeby ochrony i rewaloryzacji substancji zabytkowej (będącej głównym celem utworzenia parku kulturowego) z potrzebami zachowania drzewostanu powodującego zatarcie kompozycji przestrzennej oraz dewastację wałów i podziemnych budowli historycznych.

Znamiennym wnioskiem płynącym z przedstawianych powyżej wyników jest konieczność zwrócenia szczególnej uwagi na rolę, jaką w świadomości i komforcie życia mieszkańców pełnią dobrze zorganizowane i zarządzane tereny rekreacyjno-wypoczynkowe o wartościach kulturowych, których spójny, dobrze funkcjonujący w skali całego miasta system może być stworzony

na bazie obiektów Twierdzy Warszawa.

Podsumowując niniejszy artykuł, warto również pokreślić fakt, że badania ankietowe, stanowiące jedno z narzędzi konsultacji społecznych, są doskonałym źródłem informacji we wszelkiego rodzaju analizach studialnych i działaniach projektowych dotyczących terenów i przestrzeni miejskich. Wyniki takich badań oraz płynące z nich wnioski stanowiąc mogą zarówno podstawę poparcia założonych w gronie ekspertów postulatów, jak również przyczynek do ponownego przeanalizowania przyjętych założeń.

Katarzyna Pałubska

Katedra Roślin Ozdobnych i Architektury
Krajobrazu
Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

Kamil Melaniuk

GREEN CITY

Przypisy

¹ Liczba zespołów branych pod uwagę w losowaniu oraz ich granice były oparte na wcześniejszych opracowaniach, w których wydzielonych zostało 26 zespołów parku kulturowego. Późniejsze uszczegółowione analizy sprawiły, że ostatecznie wydzielono 21 zespołów Parku Kulturowego XIX-wiecznej Twierdzy Warszawa.

² W przypadku ryc. 1-3 zastosowano jednolity system oznaczeń.

³ Odpowiedzi na pytanie filtrujące („Czy lubi/ podoba się Panu/Pani ten teren?”) uzupełniane były pytaniem otwartym – „Dlaczego?”.

Literatura – Literatura

1. Balling J.D., Falk J.H., 1982. Development of Visual preference for natural environments. *Environment and Behavior*, nr 14.
2. Bartoszek A., Szczepański M.S. Gruszyński L.A., 1997. Miasto i mieszkanie w społecznej świadomości. Wydawnictwo Naukowe Śląsk, Katowice.
3. Bell P.A., Bum A., Fisher J.D., Greene T.E., 2004. *Psychologia Środowiskowa*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
4. Gould P., White R., 1993. *Mental Maps*. New York.
5. Jałowiecki B., 1991. Człowiek i przestrzeń. *Socjologia. Problemy podstawowe*. PWN Warszawa.
6. Jałowiecki B., Szczepański M.S., 2010. Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej. Wydawnictwo Naukowe Schlar.
7. Kaplan S., 1992. Perception and landscape: conceptions and misconceptions [in:] *Environmental Aesthetics* (ed.) Nasar J.L. Cambridge University Press.
8. Kaplan S., 1992. Where cognition and affect meet: a theoretical analysis of preference [in:] *Environmental Aesthetics* (ed.) Nasar J.L. Cambridge University Press.
9. Ostrowska M., 1991. Człowiek a rzeczywistość przestrzenna. Wyd. Nauka i Życie, Szczecin.
10. Pałubska K., Melaniuk K., 2009. Projekt planu ochrony Parku Kulturowego Zespołu Fortyfikacji XIX-wiecznej Twierdzy Warszawa. Maszynopis BSKZ na zlecenie Urzędu m.st. Warszawy.
11. Shaugnessy J.J., Zechmeister E.B., Zechmeister J.S., 2002. *Metody badań w psychologii*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
12. Wallis A., 1977. *Miasto i przestrzeń*. PWN Warszawa.